

Els poemes de les festes del Sant Misteri de Cervera dels anys 1620 i 1633: una mostra de la castellanització de la llengua literària dins la societat segarrenca

Josep M. LLOBET I PORTELLA

0. Introducció

Durant el segle XVII, a la —aleshores— vila de Cervera es portaren a cap dues importants celebracions religioses en honor d'una relíquia anomenada el Sant Misteri.¹ La primera d'elles, que tingué lloc l'any 1620, fou amb motiu de la recuperació de l'esmentada relíquia, que havia estat robada l'any anterior. La segona, realitzada el 1633, solemnitzà la inauguració d'una capella dedicada al culte del Sant Misteri.

Aquest segon esdeveniment ocasionà l'aparició de diverses publicacions que, sobretot, es proposaven donar a conèixer la història del Sant Misteri de Cervera i fomentar la seva devoció.²

---

1. La documentació històrica sobre aquesta advocació ceriverina es guarda a l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera, Fons general, Capsa i llibres del Santíssim Misteri.

2. Coneixem les següents: ALTISEN, Gaspar: *Carta que escriu Gaspar Altisen, natural de la Figuerosa, a un amic seu que li demane li escrigue la història del Sant Misteri de la vila de Cervera, com y en quina manera ha suc-*

De les quatre obres que coneixem, dues són en català³ i les altres dues en castellà. Cada una de les primeres, en realitat, és un llarg poema que informa el lector de la història del Sant Misteri, mentre que a les segones el text és en prosa. En aquestes últimes, hom explica, en una d'elles, les festes de l'any 1633 i, en l'altra, la història, els miracles, el robatori de 1619, les festes de l'any 1620 per la recuperació i, finalment, la inauguració d'una nova capella l'any 1633.

El fet que les dues obres en prosa fossin redactades en castellà en una època en què gairebé tota la documentació oficial i privada de Cervera encara apareix escrita en català o en llatí,⁴ pot causar estranyesa, però el que resulta encara més sorprenent és que un gran nombre dels poemes escrits amb motiu de les festes dels anys 1620 i 1633 van ser compostos en llengua castellana.

Per intentar fer una mica de llum sobre l'ús del castellà en la poesia d'aquell període, ens centrarem en l'anàlisi de l'obra més extensa de les quatre esmentades: el *Triunfo del Santo Misterio de la Vera Cruz de la villa de Cervera*.

1. L'advocació del Sant Misteri

El nom de Sant —o Santíssim— Misteri fa referència a un succés miraculós ocorregut a Cervera l'any 1540, el qual es troba

---

cehit, y axi lo sobredit respon a la demanda de son amich, Barcelona, Esteve Liberós, 1633 (hi ha una altra edició impresa a l'estampa de la Universitat de Cervera l'any 1729); SEUGON, Gerony: *Verdadera relatió de la miraculosa història del Sant Misteri que venera, guarda y atesora la vila de Cervera*, Barcelona, Pere Lacavalleria, 1633; VALLBONA, Magín: *Verdadera relación de las famosas fiestas que en la villa de Cervera se han hecho a los 14 de setiembre 1633, día de Santa Cruz, en honor de la translación del Misterioso Lígnum Crucis, que sangriento venera y guarda*, Barcelona, Estevan Liberós, 1633; GISCAFRE, Pedro: *Triunfo del Santo Misterio de la Vera Cruz de la villa de Cervera*, Barcelona, Sebastián y Jayme Matevad, 1634.

3. Aquestes dues obres es troben reproduïdes i comentades a: LLOBET i PORTELLA, Josep M.: «Dos poemes de l'any 1633 en honor del Sant Misteri de Cervera», *Miscel·lània Homenatge a Josep Vallverdú*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1987, pp. 407-433.

4. Sobre la castellanització de la llengua escrita durant els segles posteriors: LLOBET i PORTELLA, Josep M.: «La llengua escrita a les institucions cerverines del segle XVIII», *Miscel·lània Cerberina*, III (1985), pp. 97-136; íd., «Poesies en llengua catalana dins algunes obres impreses a la Universitat de Cervera durant el segle XVIII», *Miscel·lània «Les terres de Lleida al segle XVIII»*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1986, pp. 335-344; íd., «La llengua escrita a les institucions cerverines del segle XIX», *Miscel·lània Cerberina*, IV (1986), pp. 175-236.

recollit a les actes del Consell municipal i a les informacions notarials que originà el dit esdeveniment.⁵

Segons la documentació esmentada, el dia 6 de febrer d'aquell any diverses persones es reuniren a la capella de Sant Nicolau de l'església de Santa Maria de Cervera per procedir a la partició d'una relíquia de la creu en què morí Jesús i, en el precís moment en què la fusta fou trencada, va caure d'ella una grossa gota de sang i es va oir un fort tro.

Els habitants de Cervera sortiren al carrer cridant: *Misteri!*, mot que donà nom al prodigi, a la relíquia i a les festes anuals que s'instituïren a partir de l'any 1547 per commemorar el singular esdeveniment.

La nit del 17 de setembre de 1619 fou robada la relíquia, però, poc després, va ser recuperada. L'any següent es portaren a cap unes festes extraordinàries per celebrar el recobriment del Sant Misteri i hom proposà la construcció d'una capella dedicada a l'advocació de la relíquia, la qual podria ser custodiada amb major seguretat. L'esmentada edificació fou inaugurada l'any 1633.

2. Les festes per la recuperació del Sant Misteri i les de la inauguració de la nova capella

Aquests dos esdeveniments es troben explicats de forma minuciosa a l'obra *Triunfo del Santo Misterio de la Vera Cruz de la villa de Cervera*,⁶ de la qual hem recollit la informació que a continuació resumim.

A l'acabament del mes de setembre de 1619 va ser recuperada la relíquia del Sant Misteri i tornada a l'església de Santa Maria. Per mostrar públicament l'alegria per aquest recobriment es projectà la celebració d'unes solemnes festes durant els dies 19, 20 i 21 de maig de 1620.

---

5. AHCC, Fons municipal, *Consells*, 1540; id., FG, capsa i llibres del Santíssim Misteri. Amplia bibliografia sobre el tema a LLOBET i PORTELLA, Josep M.: *La «Taula de Canvi» de Cervera y su entorno socio-económico (1599-1715)*, Lleida, Instituto de Estudios Ilerdenses, 1985, p. 58; id., *Bibliografía Cerverina (1633-1978)*, Cervera, Centre Comarcal de Cultura, 1982.

6. GISCAFRE: *Triunfo del Santo Misterio...*, ff. 47-116.

Ja la vigília del dia 19 i com un avanç dels actes principals, a les 12 del migdia es tocaren les campanes i, arribada la nit, es llançà abundants focs d'artifici.

A la matinada del dia 19, eren tantes les persones que havien vingut a la població que difícilment es transitava pels carrers. Durant el matí se celebrà un solemne ofici, en el qual predicà el pare Jaume Puig, de la Companyia de Jesús i fill de la vila. A la tarda s'organitzà una concorreguda processó que recorregué els principals carrers de la població, els quals es trobaven bellament engalanats. Poc després, els pagesos portaren a cap un acte festiu en el qual s'oferí confitura a les autoritats i en repartiren entre el públic assistent.

Les festes del dia 20 també començaren amb una missa, la qual fou dita per Jaume Ferran, canonge d'Urgell. En ella va predicar el frare Joan Valero, de l'orde de Predicadors. A la tarda, aprofitant l'existència d'una bassa, on es muntà un cadafal, al quarter de Capcorral, tingué lloc un torneig a peu. Van actuar de mestres de camp Carles de Calders i Onofre de Cortit, aquest últim era senyor de Gra. Acabat el torneig es van repartir els premis, els quals van ser portats pels guanyadors a l'església de Santa Maria i oferts al Sant Misteri.

El dia 21, últim de les festes, va dir la missa el canonge Mulet i va predicar el pare Jaume Rebullosa, lector de la Seu d'Urgell. En ser a la tarda, es muntà un castell al cadafal que hi havia a la bassa de Capcorral, lloc cap on es dirigí una comitiva que sortí de la plaça Major, formada per diverses quadrilles que portaven diferents artificis, entre ells una galera, un galió i una carrossa que volia ser el carro de l'emperador Heracli. Una vegada el seguici arribà a la bassa, col·locaren els vaixells a l'aigua i assaltaren el castell amb gran profusió de disparos de les armes de foc que portaven.

Pel que fa a la inauguració de la nova capella del Sant Misteri, tingué lloc el dia 14 de setembre de 1633, festa de l'exaltació de la Santa Creu.

En arribar aquell dia, l'església de Santa Maria es mostrava extraordinàriament ornamentada. La capella del Sant Misteri, construïda a l'extrem d'un dels braços del creuer, també es trobava embellida i ja la reixa d'entrada sorprenia el visitant amb la figura d'un bonic pelicà.

El toc de les campanes, unes completes que duraren tres hores i les lluminàries dels carrers anunciaren, la vigília, la sump-tuositat de les festes programades.

Amb l'església plena de gent, se celebrà, el dia 14, una solemne missa que fou dita per Pere de Puigmarí, bisbe de Solsona. Predicà el pare Jaume Puig, de la Companyia de Jesús, el mateix que ho havia fet el dia 19 de maig de 1620 amb motiu de les festes celebrades per la recuperació del Sant Misteri. A la tarda, sortí una processó amb gran nombre d'assistents, entre ells els membres dels convents de la població, els capellans, les autoritats locals i diversos senyors dels pobles veïns. Després que la processó hagués tornat a l'església de Santa Maria, els pagesos sortiren amb llurs cavalls i repartiren confitura entre la gent.

El dia 15 va dir la missa Ramon de Queralt, tresorer i canonge de l'església de Barcelona, i predicà Pacià Colom, canonge de la de Tarragona. La missa de l'endemà, dia 16, va anar a càrrec de Francesc Boldó, vicari general i també canonge de l'església de Barcelona. Va predicar Fulgenci de Girona, frare caputxí i lector de l'església de Cervera.

Tot i que s'havia previst per al dia 15 la celebració del joc de l'estaferm a la plaça de Capcorral, una pluja persistent impedí aquest acte, el qual hagué de ser ajornat fins al dia 17. Arribat el dit dia, els participants es passejaren per la població i, finalment, es dirigiren al lloc assenyalat. Els mestres de camp foren Joaquim Reguer i Lluís Soler; les dues quadrilles que intervingueren en el joc anaven manades per Joan d'Erill i Joan d'Argençola —que era senyor de les Pallargues—, respectivament.

Finalment, el dia 18 es desembarassà la plaça de Capcorral i s'hi construí un cadafal amb la representació de la ciutat de Jerusalem al seu damunt, la qual cosa fou feta perquè, durant la tarda, els senyors residents a la població poguessin celebrar llur festa, que era l'empresa de l'emperadriu Helena, la qual hom diu que anà a buscar la santa creu a Jerusalem.

3. L'autor del *Triunfo del Santo Misterio*

Una qüestió encara no resolta és saber l'autor de l'obra *Triunfo del Santo Misterio de la Vera Cruz de la villa de Cervera*, que ens ha servit per resumir la relació de les festes celebrades l'any 1620, amb motiu de la recuperació del Sant Misteri, i les de l'any

1633, ocasionades per la inauguració de la nova capella. El *Triunfo del Santo Misterio* és un volum que ens ofereix un gran nombre de poemes, molts dels quals transcriurem més endavant.

A la portada de l'obra esmentada, es llegeix que el *Triunfo del Santo Misterio* fou «ordenado por Pedro Giscafré, syndico de la universidad [de Cervera], y a costas della impresso». A la pàgina següent hi consta l'aprovació per poder ser publicat, signada pel pare Jaume Puig, que pertanyia a la Companyia de Jesús i era, aleshores, qualificador del Sant Ofici de la Inquisició.

Fou Pere Giscafrè el vertader autor d'aquesta obra? Per poder contestar a aquesta pregunta cal que, abans, fem algunes consideracions.

Segons Agustí Duran, Pere Giscafrè nasqué l'any 1575 i morí el 1652 —per tant als 77 anys d'edat— durant una epidèmia de pesta. L'any 1625 era síndic de la universitat de Cervera i va ser comissionat a Barcelona per tal de resoldre una qüestió sobre deutes de la quístia. El 1626, amb el mateix càrrec, es desplaçà a Lleida.⁷ També era síndic l'any 1634, segons consta a la portada del *Triunfo del Santo Misterio*.

Podem ampliar aquest esbós biogràfic amb noves dades: Pere Giscafrè, que era mercader, fou l'encarregat de portar el llibre Major de la Taula de Canvi de Cervera des de l'any 1613 al 1615, el 1616 i el 1618; va ser caixer de la institució esmentada de 1629 a 1640, i exercí de paer a Cervera els anys 1609, 1614, 1624, 1633, 1638, 1642, 1646 i 1650.⁸

Pel que fa al pare Jaume Puig, va néixer a Cervera l'any 1581 i morí a Barcelona el 1646. Consta com a membre de la Companyia de Jesús des de l'any 1600.⁹

L'any 1625, en un consell de la Comunitat de Preveres de Cervera, s'informava que el pare Puig desitjava acabar de fer un llibre en alabança del Santíssim Misteri i que, per aquest motiu, li faltava documentació sobre la història i miracles de la relíquia. Hom acordà que li fossin enviats els documents adients, ja que el sollicitant era persona de confiança.¹⁰

---

7. DURAN i SANPERE Agustí: *Llibre de Cervera*, Tàrraga, Camps Calmet, 1972, pp. 421 i 424.

8. LLOBET: *La «Taula de Canvi»...*, pp. 174, 176 i 177.

9. *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 12, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1978, p. 164.

10. AHCC, Fons de la Comunitat de Preveres, *Consells*, 1610-1645, f. 126v.

Durant el mes d'agost de 1633, projectades ja les festes de la inauguració de la nova capella del Sant Misteri pel mes següent, els paers i la Comunitat de Preveres de Cervera decidiren organitzar un certamen poètic com un dels actes de les festes esmentades i encarregaren al pare Puig el nomenament dels quatre jutges necessaris.¹¹ No hem pogut trobar constància de la celebració del certamen poètic anunciat en cap relació d'aquestes festes, la qual cosa ens fa creure que aquest acte no es portà a cap.

En una llarga descripció de les festes que s'escribí al llibre de Consells de la Comunitat de Preveres de Cervera, hom anotà que, a més de tot allò que allà s'explica, encara hi havia hagut altres actes, però com que «lo pare Puig a de fer un libre de totes estes coses», el cronista no creu necessari relatar-ho.¹²

Segons els llibres de Consells municipals, el dia 20 de setembre de 1633 el pare Jaume Puig anuncià que amb la informació que tenia era possible imprimir un llibre sobre el Sant Misteri i les festes celebrades els anys 1620 i 1633. Hom decidí facilitar-li un memorial de les coses més importants que es poguessin trobar als arxius i que es fes estampar el llibre a càrrec de la universitat de Cervera.¹³

Des d'aquella data fins al mes de febrer de 1634, hi hagué un intercanvi de correspondència entre els paers de Cervera i el pare Jaume Puig. Segons la documentació conservada, s'estamparen 500 llibres amb un cost total de 58 lliures, de les quals 25 eren pel paper, 25 més corresponien a la impressió i les 8 restants al gravat de la portada. A més es pagà 20 lliures a Antoni Molins de Barcelona per enquadrar els exemplars. L'import de la impressió i l'enquadració el va satisfer el *racional* de Cervera a Pere Giscafè perquè el fes arribar als interessats.¹⁴

Agustí Duran, després d'oferir diverses notícies sobre Pere Giscafè i Jaume Puig relacionades amb el *Triunfo del Santo Misterio*, afirma: «Tot fa creure, doncs, que l'autor de la major part del llibre *Triunfo del Santo Misterio* és el pare Jaume Puig, a

---

11. AHCC, FM, *Registre de Lletres*, 1631-1639, f. 37v; íd., FCP, *Consells*, 1610-1645, f. 239.

12. AHCC, FCP, *Consells*, 1610-1645, f. 244v.

13. AHCC, FM, *Consells*, 1633, f. 40.

14. AHCC, FM, *Registre de Lletres*, 1631-1639, f. 41; íd., *Lletres rebudes* (9 febrer 1634); íd., *Registre de Lletres*, 1631-1639, f. 43; íd., *Racional*, 1633-1635, ff. 80 i 83.

la ciència teològica escriptuària del qual escau perfectament la redacció del text, plena de cites bíbliques i evangèliques, i el to devot que conserva sempre. La part que pròpiament pot ésser atribuïda a Giscafè és la crònica de les festes en la qual consten el nom i la condició social d'un gran nombre de personatges que hi prengueren part, procedents no solament de la vila, sinó també de molts castells i llocs de la contrada».¹⁵

Abans d'emetre el nostre judici, assenyalarem algunes característiques que hem observat al *Triunfo del Santo Misterio*:

1. La uniformitat d'estil en la redacció del llibre.

2. Les formes castellanitzades de molts cognoms i topònims: *Martorel*,¹⁶ *Bernardo Mayor ... Pedro Mayor*,¹⁷ *descendiente de los Aguilares*,¹⁸ *hospital de Casteltort*,¹⁹ *la Virgen de Monserrate ... Monasterio de Santas Cruzes*,²⁰ *la illustre casa de Merlés, señores de Sauguín y Frexenet*,²¹ *la Seo de Urgel ... los Agullons, señores de Belvehí*,²² *Juan Picón*,²³ *obispo de Vique y abad del Monasterio de Nuestra Señora de Ripol*,²⁴ *Real Monasterio de Poblete*,²⁵ *Sigismundo Barberán*,²⁶ *Luis Romeo*,²⁷ *Carbonel*,²⁸ *Pinñez*,²⁹ *Jayme Juñent*,³⁰ *Juan Preñonosa del lugar de Castelnuevo de las Olujas*,³¹ *María Anna Lorenço del lugar de Rebinat*,³² *Carlos de Guimerán*,³³ *Grañyena ... Villagrassa ... San Antolí*,³⁴ *Hostafranes*,³⁵ *Juan de*

---

15. DURAN, *Llibre de Cervera*, p. 424.

16. GISCAFÈ, *Triunfo del Santo Misterio...*, f. 8v.

17. *Obra cit.*, f. 10.

18. *Obra cit.*, f. 14.

19. *Obra cit.*, f. 15v.

20. *Obra cit.*, f. 16.

21. *Obra cit.*, f. 18.

22. *Obra cit.*, f. 18v.

23. *Obra cit.*, f. 19.

24. *Obra cit.*, f. 20v.

25. *Obra cit.*, f. 21v.

26. *Obra cit.*, f. 22.

27. *Obra cit.*, f. 23v.

28. *Obra cit.*, f. 24.

29. *Obra cit.*, f. 25v.

30. *Obra cit.*, f. 27.

31. *Obra cit.*, f. 33v.

32. *Obra cit.*, f. 35v.

33. *Obra cit.*, f. 39.

34. *Obra cit.*, f. 46.

35. *Obra cit.*, f. 46v.

Eril,³⁶ *Pedro Juan*,³⁷ *Pablo Ponces*,³⁸ *Villaseca*,³⁹ *Luys de Rajadel*,⁴⁰ *Rafel Novel*,⁴¹ *Gerónimo Cerverón*,⁴² entre altres.⁴³

3. Expressions com «*la villa de Martorel, diez leguas más acá de Cervera y quatro de la ciudad de Barcelona*».⁴⁴

4. — Després de dir que l'any 1540 tingué lloc el prodigi del Sant Misteri, l'autor afegeix «*que esse año fue el dichoso en que el gloriosísimo san Ignacio fundó la Compañía de Jesús*».⁴⁵

— La presència de gravats amb el símbol del nom de Jesús.

— La paraula Jesús apareix algunes vegades escrita tota ella en lletres majúscules: JESÚS.

— Els dos únics sermons transcrits al llibre són els del jesuïta Jaume Puig.⁴⁶ No va ser inclòs el del pare Joan Valero, de l'orde de Predicadors («*no se pone aquí por aver muerto el autor y no dexó traslado*»),⁴⁷ ni el del pare Jaume Rebullosa, lector de la Seu d'Urgell («*no se pone aquí el sermón por la mesma razón quel passado*»),⁴⁸ ni el de Pacià Colom, canonge de l'església de Tarragona («*las ocupaciones del autor no han dado lugar hasta ahora, será para otra ocasión*»),⁴⁹ ni el de fra Fulgenci de Girona, de l'orde dels Pares Caputxins i lector de l'església de Cervera («*aunque se pidió con tiempo y emos estado con essas esperanças, es fuerça alargallas para otra ocasión*»).⁵⁰

Cal dir, també, que els dos sermons del pare Puig foren predicats en català. Almenys això és el que es pot desprendre de

---

36. *Obra cit.*, f. 60v.

37. *Obra cit.*, f. 63.

38. *Obra cit.*, f. 66.

39. *Obra cit.*, f. 88.

40. *Obra cit.*, f. 96.

41. *Obra cit.*, f. 101.

42. *Obra cit.*, f. 102.

43. Dificilment aquestes formes podien ser usades per Jaume Puig, persona que, segons opinió de Miquel Batllori, mostrà, durant la guerra dels Segadors, «fidelitat a la seva pàtria». *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 12, p. 164.

44. GISCAFRE: *Triunfo del Santo Mysterio...*, f. 8v.

45. GISCAFRE: *Triunfo del Santo Mysterio...*, f. 25. Agustí Duran ja es va adonar de la menció al *Triunfo* de la coincidència temporal entre els dos fets: l'esdeveniment miraculós del Sant Misteri i la fundació de la Companyia de Jesús, així com de l'ús del símbol del nom de Jesús com a element decoratiu a l'obra esmentada. DURAN: *Llibre de Cervera*, p. 423.

46. GISCAFRE: *Triunfo del Santo Mysterio...*, ff. 51-56 i 81 (ha de ser 79)-86v.

47. *Obra cit.*, f. 58v.

48. *Obra cit.*, f. 61.

49. *Obra cit.*, f. 90.

50. *Obra cit.*, f. 93.

l'afirmació que fa l'autor del llibre quan diu, referint-se al segon sermó: «*Predicó el padre Jayme Puig, de la Compañía de Jesús, retor del Collegio de Barcelona, y aunque el sermón fue en catalán, porque así lo tiene con maduro consejo y acuerdo ordenado su reverendíssima en su obispado por el bien y provecho de las almas, conforme a la Constiución Tarraconense, pero como lo demás deste libro que a de ser más universal va en castellano, se pondrá así este y los otros sermones en romance castellano*». ⁵¹ «*Los otros sermones*» només pot fer referència al primer sermó del mateix eclesiàstic, ja que —com hem dit abans— els dos únics sermons inclosos en el llibre són els predicats pel pare Puig, el primer l'any 1620 i el segon el 1633.

Com advertí Agustí Duran, ⁵² aquests dos sermons són esmentats a l'apartat de les *Memorias* que Fèlix Torres dedicà a Jaume Puig, on l'autor puntualitza: «*ambos con el nombre de Pedro Guiscart*», ⁵³ cognom que hauria de ser Giscafrè si vol referir-se a la persona que apareix com a *ordenador* del *Triunfo del Santo Misterio*, obra on hem dit que foren publicats els dos sermons del pare Puig.

Parlant d'errors, podem afegir que, dins les mateixes *Memorias* de Fèlix Torres, el *Triunfo del Santo Misterio* consta com a imprès a Cervera l'any 1622. ⁵⁴

Si tenim en compte tot el que portem dit, no sembla pas cert que l'autor del llibre fos Jaume Puig, ni Pere Giscafrè. Tampoc és versemblant una col·laboració entre els dos en la redacció de l'obra.

El més probable és el següent:

1. L'obra va ser redactada per una sola persona.
2. L'autor era de parla castellana.
3. Residia a Barcelona.
4. Era membre de la Companyia de Jesús.

Això no priva, naturalment, que la informació de les festes fos facilitada per Pere Giscafrè, el qual coneixeria bé els perso-

---

51. *Obra cit.*, f. 80v (a de ser 78v).

52. DURAN: *Llibre de Cervera*, p. 424.

53. TORRES AMAT, Fèlix: *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Barcelona, Imprenta de J. Verdager, 1836 (edició facsimil: Barcelona-Sueca, Curial, 1973), p. 506.

54. TORRES: *Memorias...*, p. 297.

natges que intervingueren en les celebracions. Ni que el pare Puig pogués aportar, a més dels dos sermons, notícies històriques sobre el Sant Misteri i la relació dels fets miraculosos, informació que li degueren enviar les autoritats cerverines.

Ben segur que la persona que prengué cura de recollir i trametre el material documental al pare Puig —i d'efectuar els pagaments corresponents a l'edició de l'obra— fou Pere Giscafrè, que era paer l'any 1633 i sindic el 1634. Això explicaria que ell constés a la portada com a *ordenador* del llibre.

El pare Puig, per la seva banda, hauria encarregat la redacció del text a alguna persona de la seva confiança. Possiblement a algú de parla castellana —atès que l'obra havia de ser escrita en aquesta llengua— i que, com ell, pertanyia a la Companyia de Jesús. En tot cas, ell fou el responsable de l'edició davant les autoritats cerverines.

4. Els poemes continguts en el *Triunfo del Santo* *Mysterio*

L'obra *Triunfo del Santo Mysterio de la Vera Cruz de la villa de Cervera* inclou dos grans blocs de poemes, el primer el trobem dins la narració de les festes celebrades l'any 1620, amb motiu de la recuperació del Sant Misteri, i el segon forma part de la descripció dels actes relacionats amb la inauguració, l'any 1633, de la nova capella. A continuació donem la transcripció de la major part dels poemes, en els quals hem actualitzat l'accentuació, la puntuació i l'ús de les majúscules.

4.1. Poemes de les festes de l'any 1620

Com hem dit abans, aquestes festes, que tenien com a motiu la recuperació del Sant Misteri, se celebraren els dies 19, 20 i 21 de maig de 1620.

Atès que un dels actes previstos era la realització d'un torneig, es designà Francesc de Vilalba, senyor de Guspi, i Carles de Copons, senyor de la Manresana, com a mantenidors d'aquella activitat, els quals vuit dies abans de la festa manaren que fos fixat a la porta de l'església de Santa Maria un escrit amb les quatre octaves següents:⁵⁵

---

55. GISCAFRE: *Triunfo del Santo Mysterio...*, ff. 47v-48v.

*De la Cruz levantado el estandarte
por la piedad augusta de Cervera,
dos nobles, gloria militar del Arte,
pruevan los filos de su saña fiera.
De cada qual, que es un disfraz de Marte,
en honor de la Cruz, sacra bandera,
cuerpo a cuerpo mantiene la estacada
en un torneo la sangrienta espada.*

*Osados, desafian yualmente
desde el blanco alemán al indio adusto;
aquí pueden, del pecho más valiente,
los azeros, mostrar corage augusto:
del braço de Levante y de Poniente
se arrostra al golpe y su valor robusto,
y a los que da la China, Italia y Flandes
nervosos pechos para empresas grandes.*

*Para veynte de mayo, del conbate,
es el campo Cervera señalado.
Será de armas y galas el quilate
desempeño de un rico Principado.
Allí, repressas que el furor desate,
lauro immortal serán del pecho osado:
formando, de su braço la vitoria,
eterno simulacro en su memoria.*

*Vibrad armas, ilustres cavalleros,
prodigo en cuyas manos se aventura
el destino fatal de los azeros
y el fiero golpe de la espada dura;
que si invictos quedays los dos guerreros,
parejas correrán fama y ventura:
siendo el único pasmo y gloria sola
de quantos miran la estrellada bola.*

El dia 19 els pagesos de la població es vestiren de gala i es presentaren davant les autoritats amb diverses caixes de confitura. Un d'ells demanà permís per sembrar —ja que aquesta és l'activitat pròpia d'ells— amb els versos següents:⁵⁶

*Grans senyors y magnífichs,
los pagesos estam aquí,*

---

56. *Obra cit.*, f. 57v-58.

*que para alegrar grans y chichs*⁵⁷
si no correm un faquí
volem sembrar molts confits.

Y si la festa és manada,
ya de monsenyor llicència
tenim y ab gran reverència
poch ha la avem demanada
y sembrar en sa presència.

Y si la llavor que sembram
*volem*⁵⁸ *veure si és bona,*
ben granada y ben rodona,
dos bacines ne enviam
a sa magnífica persona.

A continuació ompliren de confitura dues grans bacines i les presentaren al veguer, paers i Consell municipal. Donada la llicència per poder sembrar, hom digué:⁵⁹

Bé podem sembrar ausades,
que los lladres dels verguers
se n'envien los grans sensers
com si fossen cugullades.

I, seguidament, començaren a llançar confitura entre el públic, la qual cosa provocà un amuntegament dels assistents.

A la tarda del dia 20, se celebrà l'anunciat torneig a peu. En primer lloc entraren al cadafal els dos mantenidors: Francesc de Vilalba i Carles de Copons.

En les divises del primer hi havia representats dimonis i el déu Cupido. Els dimonis, alludint al Sant Misteri, portaven els textos següents:⁶⁰

Con este palo escondido,
la cabeza me ha rompido.

Publique al mundo la fama
la vitoria de Cervera,
pues que cobró la Cruz vera.

---

57. Caldria que fos: *que per a alegrar grans y xichs.*

58. Potser hauria de ser volen.

59. GISCAFRE: *Triunfo del Santo Misterio...*, f. 58.

60. *Obra cit.*, f. 59v.

El déu Cupido duia aquests altres:⁶¹

*Pues la venda me a quitado,
ya camino remirado.*

*Quitómelo un desengaño
y, aunque me costó pesar,
la vida me vino a dar.*

Pel que fa a Carles de Copons, mostrava com a símbol dues creus envoltades de raigs solars i els versos següents:⁶²

Sicut Sol lucet in virtute sua (Apocalip. 1)

*De aquestos dos soles solos,
serán, ambas, mis quadrillas,
cisnes, dellas maravillas,
que visto en entrambos polos.*

A continuació van entrar els combatents. Llurs divises eren les següents:

Lluís de Copons, una creu voltada de raigs solars i els versos:⁶³

*Salistes, Cruz santa, como el sol hermoso
y encendiste mil luzes en el suelo,
con que, alumbrando el mundo, honraste el cielo.*

Francesc Sacirera, un cirerer i una creu carregada de cireres madures, junt amb el poema:⁶⁴

*Cereso de fruta linda
es el Misterio sagrado,
pues la sangre que ha dado
no parece sino guinda.*

Francesc Reguer, Hèrcules matant una serp de molts caps i el text:⁶⁵

---

61. *Ibidem.*

62. *Ibidem.*

63. *Obra cit.*, f. 60.

64. *Ibidem.*

65. *Ibidem.*

*Aunque a una y otra parte
por momentos resucite,
Hércules ay quien las quite.*

Rafael de Pedrolo, una pedra triangular en forma de creu i un *congrejo* (un cranc?) aferrat a ella. Els versos eren els següents:⁶⁶

*Temo la tormenta y quiero,
qual tenaz congrejo, aferrar
de aquesta piedra angular.*

Francesc de Sescomes, la sang del Sant Misteri com si fos les llagues de sant Francesc, i el poema:⁶⁷

*Si las llagas son estrellas,
Francisco y el Santo Misterio
son un divino emisferio.*

Josep de Sacirera, un colom silvestre amb una cirera al bec i el pit tacat amb el suc d'ella, representant la sang del Sant Misteri que va caure en ser partit. Els versos eren:⁶⁸

*Quando del cuchillo el corte
apretó mi carne dura,
heché çumo, ya madura.*

Joan d'Erill, un lleó rampant, una creu i el text:⁶⁹

*Vençan los demás con armas,
quel león rinde y conquista
con su bramido y su vista.*

El baró de Ribelles, la deessa Isis i els versos:⁷⁰

*No pudo sino de la Cruz
sacar una de las más bellas,
el nonbre que acaba en bellas.*

---

66. *Ibidem.*

67. *Obra cit.*, f. 60v.

68. *Ibidem.*

69. *Ibidem.*

70. *Ibidem.*

Arribada la tarda del dia 21 de maig, sortí de la plaça Major en direcció al quarter de Capcorral una comitiva formada per diferents quadrilles que portaven els artificis següents:

— La galera reial *Santa Cruz*, on hi havia els personatges que a continuació s'esmenten, cada un d'ells amb la divisa corresponent:

Bernat Papió, cavaller i senyor del mas de la Sisquella i del d'en Nuix duia un braç amb una bandera i, en ella, una creu amb els versos:⁷¹

Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam
(Psalm. 113)

*Yo soy capitán y guía,
mas, si gano la vitoria,
a la Cruz se deve la gloria,
que es suya la compañía.*

Lluís Montaner, una creu dalt del cel i el poema:⁷²

In hoc signo vinces.
*Bien Santa Cruz nos mostrays
que no soys soldado flaco,
pues days a la tierra saco
y el cielo ganando vays.*

Pere Joan Pellissó, el paper on caigué la sange del Sant Misteri i el text:⁷³

Delens quod adversus nos erat chirographum (Pau. ad Colos.)

*Aunque el papel tiene cuerpo,
tanto la tinta penetra
que se ve casi la letra.*

Francesc Bru, el Sant Misteri que sortia de darrera una cortina i els versos:⁷⁴

Revelabit Mysterium Dei (Apocalip. 10)

---

71. *Obra cit.*, ff. 61v-62.

72. *Obra cit.* f. 62.

73. *Ibidem.*

74. *Ibidem.*

*Por descubrir, se encubrió,
y oy, por divino concierto,
se descubre el encubierto.*

Andreu Benet Saurina, una creu que dins de l'aigua estava plena de llum i de foc, amb el comentari següent:⁷⁵

Nec flumina obruent illam (Canti. 8)

*Sin duda es de alquitrán
tu fuego, divina Cruz,
pues en agua echo más luz.*

Francesc Perelló, un home que descobria el Sant Misteri sota terra, i els versos:⁷⁶

Nihil ocultum, quod non reveletur (Matth. 10)

*Soys divino Zaorí,
pues veys debaxo de tierra
el oro que dentro encierra.*

Bernat Sala, una creu i el paper tacat amb la sang del Sant Misteri, els dos mirant a Cervera. El poema era:⁷⁷

Sol et Luna steterunt in habitaculo tuo [sic] (Abachuc. 3)

*Con esto tendrás sin taça
Cervera tu bien perfeto,
pues te miran con su aspecto
y están dentro de tu casa.*

Tomàs Armengol, una dama molt formosa amb la lletra *tau* al front, i els versos:⁷⁸

Signa Thau (Apochalyp.)

*Segunda vez siglos de oro
goza Cervera, pues tienes
seguros todos los bienes
en este rico tesoro.*

— El galió *Vitoria*, amb els personatges i divises següents:

---

75. *Ibidem.*

76. *Obra cit.*, ff. 62-62v.

77. *Obra cit.*, f. 62v.

78. *Ibidem.*

Pere Moixó, castlà de Pujalt, una servera, una moneda i un segell, entre altres coses, que representaven jeroglífics. Amb el poema següent:⁷⁹

*Cervera, villa real,
con la sangre y Cruz sellada,
del rey del cielo guardada
estarás de todo mal.*

Josep Puig, un puig amb una creu al damunt, i el text:⁸⁰

*Montes excelsi cervis (Psalm. 103)
Oro de finos quilates
son mis armas y blazón,
que grande defensa son
contra los fieros debates.*

Francesc Montornès, una dama amb el Sant Misteri en una mà i una espasa a l'altra. Els versos eren:⁸¹

*Inveni quem diligit anima mea nec dimittam cauti.
Si el San Mysteri voleu
llevar-me, un món de tornes
faré, y seran molt conformes
al que vull la santa Creu.*

Pere Joan, els apòstols sant Pere i sant Joan, dins l'església, sanant al paralític amb el senyal de la creu, i el text:⁸²

*Petrus et Ioannes ascendebant ad templum ad horam orationis
nonam (Acto. 3)*

*Con mi nombre sano a muchos,
pero a ninguno en mi nombre,
sino en el de Dios y hombre.*

Francesc Montaner, diversos comptes i un *tanto monta* amb una creu. El poema era:⁸³

---

79. *Obra cit.*, f. 63.

80. *Ibidem.*

81. *Ibidem.*

82. *Obra cit.*, ff. 63-63v.

83. *Obra cit.*, f. 63v.

Reddite quae sicut [sic] Caesaris, Caesar [sic], et quae sunt Dei, Deo (Matth. 22)

*Si a Dios y a César se da
lo que a cada qual se deve,
el tanto monte le lleve
aquel a quien tocará*

Lluís Porta, una porta tancada i el text:⁸⁴

Porta erit clausa (Ezechi. 46)

*Molt importa que la porta
estiga molt ben tancada,
per a què altra vegada
no y haje qui se'l na aporta.*

Rafael Ortís, diversos horts, una creu i els versos:⁸⁵

Quae habitas in hortis (Canti. 8)

*Guardià-m faré de la horta
si la Creu tinch de guardar,
y si algun la ve a robar
ell farà marrada y torta.*

Simó Puig, una casa apuntalada amb una creu i el poema:⁸⁶

Simon suffulsit domum (Eccles. 30)

*Seguramente se arrima
hoy la Iglesia en el puntal,
que a empleado su caudal
en serville de alçaprima.*

— Una roca plena de gent. Les divises eren les següents:

Francesc Teixidor, assessor del veguer i batlle, una teranyina i un tronc que li queia al damunt. El poema era:⁸⁷

Sicut araneorum [sic] fiducia etc. [sic] (Iob. 8)

*La tela que urdió y tramó
quien hurtó el Santo Mysterio,*

---

84. *Ibidem.*

85. *Ibidem.*

86. *Obra cit.*, ff. 63v-64.

87. *Obra cit.*, f. 64.

*con el leño sacrosanto
otro texedor rasgó.*

Bartomeu Ramon, un colom amb una rama d'oliver al bec i els versos:⁸⁸

Portans ramum olivae (Genes. 8)

*Cervera, paloma viva,
pues el diluvio a pasado,
el ramón bello a cobrado
que perdió, de verde oliva.*

Andreu Ortís, un jardí tancat i el poema:⁸⁹

Lignum vitae in medio eius (Genes. 29 [sic])

*Es Cervera güerto hermoso
y en él Ortiz a tapado
el árbol que vio arrancado
por un traydor alevoso.*

Joan Ferran, un carro amb les rodes ferrades, i el text:⁹⁰

Super eos ferrata carpenta (2 Reg.)

*Castigan aquellos hierros
el hierro⁹¹ de aver tomado
la Cruz y leño sagrado.*

Joan Pena, una creu i els versos:⁹²

Pena peccantium (Sapien. 24 [sic])

*Aunque Pena, mis dolores
con Iesu Christo acabaron,
mas después que me robaron
Pena seré de traydores.*

Pere Borrell, el paper del Sant Misteri i, en ell, escrits i esborrats els noms de les persones que el furtaren. El poema era:⁹³

---

88. *Ibidem.*

89. *Obra cit.*, f. 64v.

90. *Ibidem.*

91. Potser hauria de ser yerro.

92. GISCAFRÉ: *Triunfo del Santo Misterio...*, f. 64v.

93. *Obra cit.*, f. 64v.

Etiam nunc delebo eos (Num. 26)

*Aunque tope mi riqueza,
parece cosa devida
que del libro de la vida
les borre yo con presteza.*

Jeroni Tria, la lletra de Pitàgores i Cervera sobre ella, amb el text següent:⁹⁴

Elige vitam (Deutero. 30)

*Tria lo millor camí,
Cervera, pus has trobat
lo Sant Mysteri sagrat.*

Miquel Camps, un camp on un home havia trobat un tresor, i els versos:⁹⁵

Thesuurus [sic] absconditus (Matth. 13)

*Lo Sant Mysteri és tesor
que l'e trobat en mos camps,
y val més que plata y or.*

— Un prat o jardí ple de diversos personatges, cada un dels quals portava una divisa:

Jaume Mulet, un cérvol que amb el seu alè treia una serp de sota terra, i el poema:⁹⁶

Cervus propter nimium calorem angues persequitur
(Pierio, lib. 7)

*Aunque batalla no quiera,
su fuego a buscar la incita,
porque ponçoña tan fiera
no es razón que la permita
dentro de su misma esfera.*

Francesc Ninot, un colom amb un ganivet al bec, i el text:⁹⁷

A facie gladii columbae (Hierem. 46)

---

94. *Obra cit.*, ff. 64v-65.

95. *Obra cit.*, f. 65.

96. *Ibidem.*

97. *Obra cit.*, f. 65v.

*Ya de Nivo la saña fiera
no ay que temer, pues el corte
del cuchillo es el deporte
de la villa de Cervera.*

Jeroni Domènech; atès que el Sant Misteri es recuperà el dia de sant Jeroni, la divisa mostrava el capell d'aquest sant i els versos següents:⁹⁸

Candidus et rubicundus.

*Con dos púrpuras, quedará
este día más honrado,
de Gerónimo y del Misterio sagrado.*

Pere Pau Guitart, el Sant Misteri entre sant Pere amb les claus i sant Pau amb l'espasa. El poema era:⁹⁹

*Paterfamilias non sineret perfodi domum suum [sic]
(Luc. 12)*

*Oy triunfo de la fortuna,
que estos gigantes del cielo,
con sus armas en el suelo,
asseguran mi coluna.*

Tomàs Torroja, terra de color roig, com tenyida de sang, de la qual va ser format Adam, aquest nom escrit en grec i el text:¹⁰⁰

*Dos vezes mojada en sangre
fue la tierra de Cervera,
mas yo me atengo a la postrera.*

Joan Nadal, una creu que naixia de la boca d'una serp i el poema:¹⁰¹

Sic evitier angues.

*De la boca del dragón
nace el Misterio divino,
y a su pesar el maligno
descubre tan alto don.*

---

98. *Ibidem.*

99. *Ibidem.*

100. *Ibidem.*

101. *Obra cit.*, ff. 65v-66.

Joan Baptista Faull, sant Joan Baptista assenyalant un corder que mostrava la sang i la creu del Sant Misteri. Els versos eren:¹⁰²

Ecce Agnus Dei.

*Pues Juan me le señala
seguro tengo el tesoro,
que su índice es de oro.*

Pau Ponç, un llum que tenia sang en lloc d'oli i una creu resplendent en comptes de metxa, amb el poema següent:¹⁰³

Oleum effusum.

*Si esta lámpara en el suelo
tal fuego y tal luz a dado,
el azeyte lo ha causado,
que la ¹⁰⁴ venido del cielo.*

Quan aquest siguici arribà a la bassa de Capcorral, posaren els vaixells a l'aigua i simularen assaltar el castell que hi havia construït sobre un cadafal situat a dins de la bassa: aquells personatges s'havien transformat en les tropes de l'emperador Heracli rescatant la santa creu de les mans dels infidels.¹⁰⁵ Els parlaments, escrits en castellà, són en vers i no els copiem per no allargar-nos massa.

A partir d'aquest conjunt de poemes relacionats amb les festes de l'any 1620, podem fer alguns raonaments.

D'entrada, destaca el gran nombre de persones que escriuen en castellà davant els que ho fan en català: els pagesos i només cinc persones de les trenta-dues que portaven divises en la comitiva que anava a la bassa de Capcorral.

Cap poema no fou escrit en català entre els que participaren al torneig, incloent-hi els dos mantenidors.

Però, a més de la quantitat, també interessaria saber la «qualitat» d'aquestes persones.

---

102. *Obra cit.*, f. 66.

103. *Ibidem.*

104. Potser hauria de ser *ha*.

105. GISCAFRE: *Triunfo del Santo Misterio...*, ff. 66v-70v.

En el cas dels pagesos, no hi ha problema; tot i que no es dóna cap nom de persona, el concepte de *labradores* és ben explícit.

Quant als participants al torneig, era la baixa noblesa de la comarca, senyors de castells i petites poblacions: Francesc de Vilalba, senyor de Guspí; Carles de Copons, senyor de la Manresana; Lluís de Copons, senyor del Llor; Josep de Sacirera, senyor de Sant Guim de la Plana; Josep de Ponts, baró de Ribelles; Joan d'Erill, potser un familiar del comte d'Erill, que tenia possessions a la Segarra.

Pel que fa a les persones de la comitiva, no és aventurat veure-hi representades les capes més altes de la població de Cervera, fins i tot algun noble: Bernat Papió, cavaller i senyor del mas de la Sisquella i del d'en Nuix, que seria paer l'any 1624; Lluís Montaner, jurista; Pere Joan Pellissó, doctor en dret; Francesc Bru, mercader que havia estat caixer de la Taula de Canvi l'any 1618 i que seria paer el 1621; Andreu Benet Saurina, notari públic almenys de 1610 a 1637 i paer els anys 1627 i 1631; Tomàs Armengol, mercader, oficial de la Taula de Canvi l'any 1639 i paer els anys 1626 i 1653; Pere Moixó, castlà de Pujalt, comptador de la Taula de Canvi l'any 1618 i paer els anys 1596, 1600, 1608, 1612 i 1616; el doctor Josep Puig, paer els anys 1628, 1650 i 1655; Francesc Montornès, jurista; Pere Joan, mercader, comptador de la Taula de Canvi els anys 1612 i 1622, i paer el 1614; Francesc Montaner, notari públic almenys de 1628 a 1637, oficial de la Taula de Canvi l'any 1640 i paer el mateix any; Lluís Porta, notari públic almenys des de l'any 1612 al 1625; Simó Puig i Francesc Teixidor, juristes; Andreu Ortís, mercader, paer els anys 1621 i 1632; Joan Ferran, paer l'any 1624; Jeroni Tria, mercader, oficial de la Taula de Canvi des de 1629 al 1638 i paer els anys 1622, 1628 i 1634; Jaume Mulet, jurista, paer els anys 1613, 1618 i 1623; el doctor Francesc Ninot, comptador de la Taula de Canvi l'any 1640 i paer els anys 1651, 1656 i 1660; Jeroni Domènech, jurista; Tomàs Tarroja, argenter, paer l'any 1630.

Entre els que mostraven poemes en català, hi tenim un jurista: Francesc Montornès; un notari: Lluís Porta, i un botiguer de draps: Jeroni Tria.

D'acord amb les explicacions anteriors i en relació amb l'ús de la llengua literària, podríem establir tres grups: els pagesos que mantindrien el català, les capes altes locals que es trobarien bastant influïdes pels corrents castellans i la baixa noblesa comarcal que apareixeria fortament castellanitzada.

4.2. Poemes de les festes de l'any 1633

Com ja tenim dit, la inauguració de la nova capella construïda a l'església de Santa Maria, es portà a cap el dia 14 de setembre de 1633.

A la tarda d'aquell dia, tingué lloc una processó molt concorreguda. En ella, portava el pendó del Sant Misteri Francisc de Vilalba, senyor de Guspí i de la baronia de Montmagastre, amb la companyia de Ramon de Guimerà, senyor de Ciutadilla, i Joan d'Argençola, senyor de les Pallargues. El portant havia fet pintar al pendó un arbre i, al mig, el Sant Misteri amb un cérvol, juntament amb els dos poemes següents: ¹⁰⁶

*Imbidie el mundo a Cervera,
pues en ella se trasplanta
esta milagrosa planta.*

*Aunque no quadra a mi empleo
aliño y gala tan leve,
no es la culpa del desseo
sino de tiempo tan breve.*

El joc de l'estaferm, que hagué d'ajornar-se dos dies, pogué ser celebrat el dia 17 de setembre. Hi participaren dues quadri- lles, la de Joan d'Erill i la de Joan d'Argençola.

Els primers a entrar foren Joan d'Erill i els seus companys, els quals portaven un pendó i diversos cartells. En ells hi havia diferents dibuixos, lemes i poesies:

Un cérvol amb una creu al cap i el text: ¹⁰⁷

*Servus servorum Dei.
En ciervo alumbro la sombra,
y en Cervera está el tesoro
de la redención que adoro.*

Una llança amb una creu a la punta i l'escrit: ¹⁰⁸

In splendore fulgurantis astae tuae.

---

106. *Obra cit.*, f. 87v.

107. *Obra cit.*, f. 96.

108. *Obra cit.*, f. 96v.

*En la milicia del mundo
fue rayo, y en la del cielo,
luz que alumbra todo el suelo.*

Un sol resplendent i, al mig, una creu. El redactat era:¹⁰⁹

A solis ortu usque ad occasum.

*De tan gloriosos caudillos,
donde el sol su luz derrama,
eterna será su fama.*

Una creu i el lema i versos següents:¹¹⁰

Ecce nova facto omnia.

*Naciendo, al mundo mejoro,
pongo preciso destierro
a siglos y hombres de hierro,
y hago siglos y hombres de oro.*

Crist a la creu i el text:¹¹¹

*In lectulo quaesivi quem diligit anima mea
(Cantic. 3)*

*Sumiller de corpus soys,
pues las cortinas correys,
y a Christo en su cama veys.*

Un anell amb un diamant i els versos:¹¹²

*Oy el contraste de amor
toca en su piedra y mina¹¹³
qual es falsa y qual es fina.*

Una malva i el poema:¹¹⁴

*Tuvo por armas la luna
este bizarro español,
mas trocóla por el Sol.*

---

109. *Ibidem.*

110. *Ibidem.*

111. *Ibidem.*

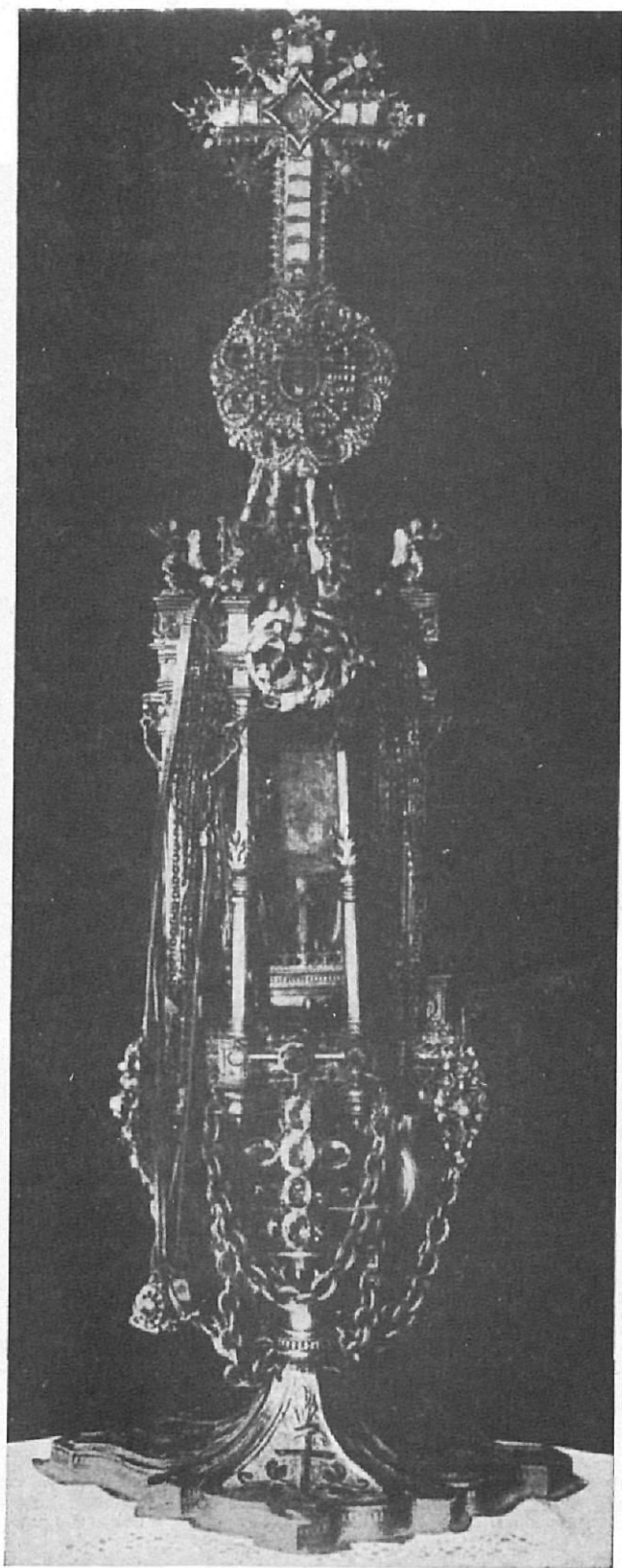
112. *Ibidem.*

113. Potser hauria de ser *mira*.

114. GISCAPRE: *Triunfo del Santo Misterio...*, f. 99 (ha de ser 97).

Capella del Sant Misteri, inaugurada l'any 1633, a l'església de Santa Maria de Cervera. L'altar i les imatges són del segle XVIII. (Clixé: Ramon Turull).

Antic reliquiari del Sant Misteri. Obra del segle XVI feta a Cervera. Robat l'any 1915, fou substituït per un altre de semblant. (Clixé: Ramon Turull).

En segon lloc, entrà Joan d'Argençola, senyor de les Pallargues, i els membres de la seva quadrilla. També portaven un pendó i diversos escrits. En un i altres s'hi veia el següent:

Cupido al peu de la creu i el lema i versos:¹¹⁵

Mysterium tangit.

*En festa que és tan de Creu,
no podrà un dorat arpó
fer-me tòrcer la intenció.*

Un pit que mostrava una creu i el text:¹¹⁶

Mamilla Regum lactaberis.

*Estos joves con su aspecto
la muerte y males destruyen,
y la santa Cruz restituyen.*

Orfeu atraient totes les criatures amb la seva cítara i el text:¹¹⁷

Omnia traham ad me.

*Como ha traydo la Cruz
presos a sus santas leyes,
emperadores y reyes.*

Un cavall troià i l'escrit que segueix:¹¹⁸

Tanquam ex equo Troyano, de Cruce.

*Es un nuevo Paladión
de la Iglesia, pues soldados
salen dél, tantos, armados,
en invencible esquadron.*

Una roda de sínia amb els corresponents catúfols, i els dos grups de versos següents:¹¹⁹

*Los llenos son de dolor,
los vazios, de esperança.*

---

115. *Obra cit.*, f. 99 (ha de ser 97).

116. *Obra cit.*, f. 99v (ha de ser 97v).

117. *Ibidem.*

118. *Ibidem.*

119. *Ibidem.*

*Alcaduces de anoria,
el que lleno viene,
vazio se torna.*

Després que els participants portessin a cap llur actuació, aparegué a la plaça un tron on hi havia aixecada la santa creu. També s'hi trobava una nimfa que estava venerant la creu esmentada. Hi havia els versos següents:¹²⁰

*Ofresco a la Cruz que fue
causa de mis glorias raras,
mis aromas a sus aras,
mi corazón a su fe.*

El dia 18 de setembre, durant la tarda, els senyors residents a la població portaren a cap un espectacle que representava l'anada de l'emperadriu Helena a Jerusalem a buscar la santa creu. A l'inici de l'actuació, entraren a la plaça quatre carros triomfals que simbolitzaven els elements: l'aire, la terra, l'aigua i el foc.

En el primer vehicle s'hi veia Júpiter, una creu que pujava al cel i els versos següents:¹²¹

*Pues la nobleza del suelo
es un poco de donayre,
me remonto por el ayre
qual Ganimedes al cielo.*

El grup del primer carro estava format per les persones que a continuació s'esmenten, les quals mostraven els dibuixos, lemes i versos següents:

Bartomeu Ramon, una palma victoriosa i el text:¹²²

*Adversum pondus consurgit palma gravata.
Si me pizaron gentiles,
oy me levanta Cervera
hasta la suprema esfera.*

Jeroni Cerveró, un cérvol que, empaitat per diverses serps, corria cap a una font, i l'escrit:¹²³

---

120. *Obra cit.*, f. 100 (ha de ser 98).

121. *Obra cit.*, f. 98v (ha de ser 100v).

122. *Ibidem.*

123. *Obra cit.*, f. 101.

Una salus.

*En la fuente de la Cruz
está la salud y vida,
allí tengo mi guarida.*

Nicolau Pont, la llacuna Estígia i una creu que servia de pont. El lema i versos eren:¹²⁴

Ego sum via.

*Puente soy, que assentada
sobre la Stigia Laguna,
felicíssima fortuna
pronostico al que la passa.*

Rafael Novell, feia al·lusió a la creu com a renovació del món, amb les paraules següents:¹²⁵

Ecce nova facio omnia (Apoc.).

*En la misteriosa lumbr
que la Cruz dexa encendida,
consiste mi nueva vida.*

Jeroni Tria, una pedra triangular, figura de la creu, i el text:¹²⁶

*Lapidem quem reprovaverunt aedificantes hic factus
est in caput anguli.*

*La millor pedra Cervera
Tria per a edificar
capella tan singular.*

Jeroni Casanoves, una casa nova que mostrava a la llinda de la porta una creu, amb el redactat:¹²⁷

Fulget Crucis mysterium.

*Mysterio nuevo y profundo,
nueva casa y nuevo altar*

---

124. *Ibidem.*

125. *Ibidem.*

126. *Ibidem.*

127. *Obra cit.*, ff. 101-101v.

*pide, de donde alumbrar
pueda, con su luz, al mundo.*

Gaspar Bastons, un home amb un bastó que passava un riu, i el lema i versos:¹²⁸

In baculo meo transivi Iordanem.

*Con el bastón de la Cruz,
Christo, en pacífica guerra,
sugetado ha cielo y tierra,
alumbrándola con su luz.*

Francesc Tarroja, un home que llançava una granada de quitrà, i el text:¹²⁹

Ignem veni mittere in terram.

*Arroja fuego a la tierra
la Cruz de Christo sagrada,
con que la alma endiosada
se levante a su esfera.*

El segon carro que entrà a la plaça representava la terra. Portava la inscripció següent:¹³⁰

*Al triunfo de cielo y suelo
que tan común gloria encierra,
acunden, con ygal zelo,
con sus provincias la tierra
y con sus astros el cielo.*

Les persones que formaven part d'aquest grup també mostren diverses figures, lemes i versos. Eren els que vénen a continuació:

Francesc Montaner, el seu pendó portava en una part les pròpies armes i a l'altra un lleó rampant amb una creu. El text era:¹³¹

Ecce plusquam Salomon hic.

---

128. *Obra cit.*, f. 101v.

129. *Ibidem.*

130. *Obra cit.*, f. 102.

131. *Ibidem.*

*Del rey Salomón la gloria
sobrepuja mi fortuna,
pues a los dos junto en una
de mi bandera la historia.*

Jeroni Cerveró, un cérvol que corria veloçment i l'escrit:¹³²

Omnes quidem currunt, sed unus accepit bravium.

*Si la Cruz está en Cervera,
qué mucho que Cerverón
por tan alto galardón
corra veloz su carrera.*

Miquel Nuix, un noguer carregat de fruit, i el lema i versos:¹³³

Descendam in hortum nucum.

*Nogal, lo que más me assombra,
hablando aquí entre los dos,
es que se hallan en vos
buena fruta y mala sombra.*

*Si mudays destes estremos
el dañoso, abrá amistad,
y en poblado a soledad,
grandes carillos seremos.*

Joan Guillem Pena, un mussol al qual molestava la llum —li donava pena—, que significava el dimoni que no pot suportar el resplendor de la creu. L'escrit era:¹³⁴

Sicut noctua ad solem.

*Pena es de las lechusas,
mas de las águilas gloria,
de nuestra Cruz la vitoria.*

Jaume Ninot, un oliver en forma de creu i el text:¹³⁵

Sicut oliva speciosa in campis.

---

132. *Ibidem.*

133. *Obra cit.*, f. 102v.

134. *Ibidem.*

135. *Ibidem.*

*Olivo en quien resplandece
la paz y firme concordia,
junto con la misericordia
la santa Cruz nos ofrece.*

Francesc Molins, un ametller també en forma de creu i el redactat:¹³⁶

Virgam amigdalydam o vigilantem ego video.

*Almendro deste cercado
en flor y fruto primero,
como tal por maytinero
los demás me han señalado.*

Tomàs Toldrà, un xiprer i el lema i versos:¹³⁷

Sicut cypressus in monte Sion.

*Cyprés descollado soys,
competidor de la palma,
bordón y escala de la alma
por do incorruptible soy.*

El tercer carro que accedí a la plaça de Capcorral fou la representació de l'aigua. En ell, hi havia una portada amb una creu i la inscripció següent:¹³⁸

*Ni el regañón infernal,
ni las aguas deste mar,
jamás pudieron matar
la luz de aqueste fanal.*

El capità d'aquest grup era Jaume Mateu Magre, secretari del Sant Ofici de la Inquisició, i l'estendard del conjunt mostrava la figura d'una cèrvola ferida que buscava l'aigua. El lema i versos eren:¹³⁹

Sicut desiderat cervus ad fontes aquarum etc.

---

136. *Obra cit.*, ff. 102v-103.

137. *Obra cit.*, f. 103.

138. *Ibidem.*

139. *Obra cit.*, ff. 103-103v.

*A sus crystales anhela,
porque su clara corriente
de gracia y gloria es fuente.*

Les altres persones que portaven targes amb dibuixos i inscripcions eren les següents:

Cristòfol Nuix, una imatge de sant Cristòfol i el text:¹⁴⁰

Omnia bona mea mecum porto.

*Ya hoy en un mar de luz
Christo y la cruz lleva un hombre,
por esso su feliz nombre
encierra Christo y la Cruz.*

Antoni Joan Compte, un lleó ple d'ulls i l'escrit:¹⁴¹

Plena oculis.

*Ab tants ulls, bé tindrè compte
que no-s perda aquest tesor,
que val més que plata y or,
y que quant de la Índia conte.*

Agustí Campardó, una hidra i un braç amb una creu que descarregava un cop sobre d'ella. El redactat era:¹⁴²

In hoc signo vinces.

*No és clava, vera Creu és,
ni Hèrcules tampoc yo só
sinó Agustí Campardó.*

Pau Gener, el déu Janus, amb les dues cares. El lema i els versos eren:¹⁴³

Ante et retro.

*Jano soy y, como la Cruz,
con las dos caras que tengo
divinidades mantengo,
eternizadas con luz.*

---

140. *Obra cit.*, f. 103v.

141. *Ibidem.*

142. *Ibidem.*

143. *Ibidem.*

Vicenç Mulet, una creu voltada de llum que baixava del cel i el text:¹⁴⁴

Utimum igne pari.

*De Dios la luz recibí,
y assí es una entre los dos;
pero difiere entre sí,
que Dios la tiene por Dios,
yo, por estar Dios en mí.*

Jaume Ballestar, un cérvol i una serp que alludia a Luter. El poema era:¹⁴⁵

*En Alemaña ha nacido
una culebra engañosa,
pero oponerse no osa
a aqueste ciervo encendido,
queda Cervera dichosa.*

Finalment, entrà el carro que simbolitzava el foc. Entre altres representacions hi havia una salamandra i, al peu de la figura, els versos següents:¹⁴⁶

*Del fuego que lo ha cercado,
aunque más huyga el dragón,
sus güessos un fuego son
con que quedará abrasado.*

Els símbols, lemes i versos que mostraven els membres d'aquesta quadrilla, eren els següents:

Rafael Moixó, castlà de Pujalt, un fènix que es cremava en la fusta de la creu, y el poema:¹⁴⁷

*Soy ave, y por ser cabeça
de otros, coronada voy,
ardo en la cruz, y assí soy
hoy fénix en la grandeza.*

---

144. *Obra cit.*, ff. 103v-104.

145. *Obra cit.*, f. 104.

146. *Obra cit.*, f. 104v.

147. *Obra cit.*, ff. 104-104v.

Pere Indilla, una creu que estava clavada en una columna, i el text:¹⁴⁸

Delens quod adversus nos erat chirographum.

*La rueda de la fortuna
no temo, pues ya clavada
la tengo, y asegurada
con clavo, cruz y coluna.*

Joan Restoll, un camp de rostoll i, en ell, dues espigues en forma de creu. El lema i els versos eren:¹⁴⁹

Vidi consurgere manipulum meum.

*Fértil año y sin segundo,
pues de los campos hispanos
solos con estos dos granos
lleno los troxes del mundo.*

Marc Móra, un morer ple de fruits madurs i el text:¹⁵⁰

Sapientior moro.

*A los sabios del mundo,
con la cruz, Christo sujeta,
sabiduría perfeta
y triunfo sin segundo.*

Joan Mulet, una magrana oberta i l'escrit següent:¹⁵¹

Vinum malo granatorum.

*Granado de fruta bella,
mucho este hecho os abona,
que al fruto days la corona
y vos os quedays sin ella.*

Joan Vicent, una palma i el redactat que ve a continuació:¹⁵²

Statura eius assimilata est palumae [sic].

---

148. *Obra cit.*, f. 104v.

149. *Ibidem.*

150. *Obra cit.*, f. 105

151. *Ibidem.*

152. *Ibidem.*

*Nuestro Misterio en palmas
llevamos los de Cervera,
que quien esta cruz venera
merecedor es de palmas.*

Antoni Grau, una escala i, sota d'ella, una creu. El lema i versos eren:¹⁵³

Alexitrion.

*Qual Alexos escondido
estuvo el Santo Misterio,
y es el único remedio
del pecador más perdido.*

Després del quatre carros que simbolitzaven els elements, entrà a la plaça la carrossa de l'emperadriu Helena. A la part davantera, portava un pedestal amb un cérvol —símbol de la població— al cim i aquest text:¹⁵⁴

Corona sennum filii filiorum.

*Elijan con regozijos
todos para sus vitorias
corona, que yo mis glorias
las corono con mis hijos.*

També hi havia diverses figures i els lemes i versos següents, els quals feien referència a la creu:¹⁵⁵

Inde, unde.

*Elena llevada a Troya
fue de Troya la ruyna,
mas hoy con la cruz divina
es de Cervera la gloria.*

In hoc signo vinces.

*Penetrar a la insignia vencedora
de mi ilustre y grande compañía,
desde los reynos de la blanca aurora
hasta las aguas donde muere el día.*

---

153. *Ibidem.*

154. *Obra cit.*, f. 105v.

155. *Obra cit.*, f. 107.

A continuació es desenrotllà la resta de la representació de la invenció de la santa Creu,¹⁵⁶ amb llargs diàlegs en vers, redactats en castellà, que no transcrivim per evitar ser prolixos.

Els poemes continguts en la narració de les festes de l'any 1633 ens permeten establir una sèrie de consideracions semblants a les que férem a partir de la poesia relacionada amb la festivitat de l'any 1620.

En primer lloc, es torna a fer evident l'elevat nombre de participants que escriuen en castellà en relació amb aquells que ho fan en català.

Entre els poemes escrits amb motiu de la processó i del joc de l'estaferm només en trobem un escrit en català. Sens dubte, era la baixa noblesa de la comarca la que produí aquests textos poètics: Francesc de Vilalba, senyor de Guspí i de la baronia de Montmagastre; Ramon de Guimerà, senyor de Ciutadilla; Joan d'Argençola, senyor de les Pallargues; Joan d'Erill-Orcau, del llinatge del comte d'Erill.

Pel que fa als poemes corresponents a la representació dels senyors residents a Cervera, entre una trentena de persones només tres d'elles feren ús del català. Aquest grup estava format, ben segur, per les capes altes de la població. Entre ells, s'hi troben les persones següents: Bartomeu Ramon, doctor en medicina, paer l'any 1635; Jeroni Cerveró, mercader, caixer de la Taula de Canvi l'any 1616; Nicolau Pont, paer els anys 1638, 1642 i 1649; Jeroni Tria, mercader, oficial de la Taula de Canvi des del 1629 al 1638 i paer els anys 1622, 1628 i 1634; Jeroni Casanoves, adroguer, oficial de la Taula de Canvi l'any 1648 i paer el 1647; Gaspar Bastons, paer els anys 1653 i 1657; Francesc Tarroja, argentier; Francesc Montaner, notari públic almenys del 1628 al 1637, oficial de la Taula de Canvi l'any 1640 i paer el mateix any; Miquel Nuix, jurista, paer els anys 1641, 1646, 1656 i 1661; Francesc Molins, comptador de la Taula de Canvi l'any 1646; Jaume Mateu Magre, notari públic almenys del 1605 al 1642, notari de la cort de la batllia els anys 1606 i 1607 i secretari del Sant Ofici de la Inquisició; Cristòfol Nuix, notari públic almenys de l'any 1595 al 1644; Agustí Campardó, consta com a notari públic entre 1630 i 1652; Jaume Ballestar, paer els anys 1645 i 1649; Rafael Moixó, jurista, castlà de Pujalt, síndic el 1640 i paer els anys 1634, 1648,

---

156. *Obra cit.*, ff. 108-116.

1652 i 1657; Pere Indilla, jurista, oficial de la Taula de Canvi el 1638 i paer els anys 1636 i 1641; Joan Restoll, paer els anys 1623, 1640 i 1649; Marc Móra, comptador de la Taula de Canvi l'any 1647; Joan Mulet, paer els anys 1632 i 1637; Joan Vicent, paer l'any 1625.

Entre les persones que portaven poemes escrits en llengua catalana, hi havia un botiguer de draps: Jeroni Tria —el mateix que durant les festes del 1620 també va fer ús del català—, i un notari: Agustí Campardó.

També en aquesta ocasió podem parlar, doncs, d'una baixa noblesa comarcal amb la llengua literària pràcticament castellanitzada i d'unes capes altes de la població de Cervera que, potser per mimetisme, seguien el mateix camí.

5. Conclusions

Les consideracions que hem anat fent en les pàgines anteriors ens poden portar a les conclusions següents:

Pel que fa a l'autor del *Triunfo del Santo Mysterio de la Vera Cruz de la villa de Cervera*, tot apunta a un membre de la Companyia de Jesús de parla castellana i resident a Barcelona.

Quant a l'ús de la llengua literària dins la societat segarrenca, a l'època estudiada es detecta l'existència d'aquests tres grans sectors:

— Una baixa noblesa, la major part d'ella senyors dels poblets propers a Cervera, que empraria el castellà en les seves manifestacions poètiques en una època tan primerenca com era el primer terç del segle XVII.

— Unes capes altes a Cervera, població reial i cap de la veueria del mateix nom, formades principalment per juristes, mercaders i notaris, que, en gran part, també acceptarien, ja en aquell període de temps, la llengua castellana com a vehicle d'expressió de llur poesia.

— Un conjunt de pagesos que si bé la seva incursió dins el camp de les lletres era anònima i esporàdica —i potser per això—, continuaria fidel a la seva pròpia llengua en les activitats literàries.

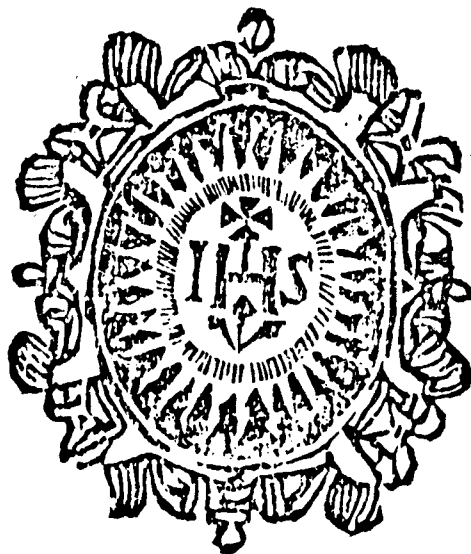
Lib. 3. del triunfo del S. mysterio de la

lo que vna vez entrauan no acertauan a salir. Dito la missa don Pedro de Puig Mari y Funes Obispo de Solsona, con la grandeza, y magestad que tal fiesta y concurso pedian : assistieron a su Illustrissima, Canonigos y Prebendados de Vrgel y Solsona, la capilla hizo maravillas, y pudo; porque tenia estremadas vozès, suavissimos instrumentos, y lindos villancicos. Predicò el Padre Jayme Puig de la Compañia de Iesus, Rector del Collegio de Barcelona, y aunque el sermón fue en Catalan: porque assi lo tiene con maduro consejo, y acuerdo. ordenado su Reuerendissima en su Obispado por el bien y prouecho de las almas conforme a la Constitucion Tarraconense: pero como lo demas deste libro que a de ser mas vniuersal va en Caste-

llano, se pondrà assi este, y los otros

sermones en romance

Castellano.

TRIVNFO
DEL SANTO MYST-
TERIO DE LA VE-
RA CRVZ DE
LA VILLA DE
CERVERA.

DIVIDIDO EN TRES LIBROS, QUE COM-
prehenden la historia, y milagros, el hurto sacrilego, y las
solenes fiestas que se hizieron el año de 1620. por
su recuperacion , y el de 1633. por
su traslacion.

DIRIGIDO A LOS ILLVSTRES Y MAGNIFICOS
Paberes, y Consejo de la Villa.

ORDENADO POR PEDRO GISCAFRE SYN-
dico de la Vniuersidad, y a costas
della Impresso.

Con Licencia En Barcelona , en casa de Sebastian y Iayme
Matevad Impressores de la Ciudad, y su Vniuersidad
Año M.DC.XXXIV.